

Oponentský posudek

habilitační práce PhDr. Pavly Chejnové, Ph.D.

Acquisition of Morphological Categories and Vocabulary in Early Ontogenesis of a Czech Child

(Charles University, Karolinum Press, 2016)

Publikace je výsledkem vědecké činnosti P. Chejnové v oblasti ontogeneze mateřského jazyka v raném věku českého dítěte. Je to průkopnické dílo, neboť tato problematika nebyla dosud v dostatečné podrobnosti takto systematicky probádána. Monografie prezentuje vědecké poznatky dosažené verifikovanými metodami, navíc s použitím longitudinálního přístupu. Po prostudování monografie jsem zjistil, že obsahuje nepochybná pozitiva jak v použitém metodologickém aparátu, tak pokud jde o zjištěné poznatky a podrobná data.

Pozitiva monografie

Za nejvýznamnější pozitivní rys monografie považuji to, že autorka popsala komplexně vývoj mateřského jazyka českého dítěte od prvních řečových projevů ve věku 2 let a osmi měsíců až do věku 3 let a šesti měsíců. Komplexní popis znamená, že na základě vlastního empirického výzkumu objasnila jak osvojování lexika, tak gramatického aparátu, především morfologie. Tento popis je založen na dvou zdrojích: Jednak na deníkových záznamech pořizovaných ručně, jednak na audiozáznamech pomocí elektronického zařízení. Je pozitivní, že veškerá metodika výzkumu je velmi precizně vysvětlena v samostatné kapitole, včetně objasnění některých způsobů kvantitativního měření charakteristik řečového vývoje.

Dosažené poznatky jsou výsledkem neobyčejně náročné práce. Jednak již samotné zaznamenávání dětské řeči prováděné v pravidelných časových intervalech, dále přepis audiálních záznamů, pak analýza a interpretace dat. Výsledky této práce, jak jsou prezentovány v monografii, jsou vskutku originální a rozsáhlé. Pokud jde o lexikální složku, autorka sestavila seznam prvního tisíce slov (resp. lexikálních prototypů), které dítě použilo ve svých projevech, a to s přesným datovým určením prvního výskytu. Již toto je v české odborné literatuře zcela ojedinělé, i když se dříve vyskytovaly některé snahy o takovýto popis slovní zásoby v raném věku dětí (J. Pačesová aj.).

Pokud jde o ontogenezi gramatického aparátu, je výzkum a jeho výsledky jádrem a nejobsáhlejší částí monografie. Je tak podán argumentovaný popis vývoje hlavních morfologických kategorií (substantiv, adjektiv, zájmen a sloves) a zčásti i syntaktických struktur českého jazyka v dětské řeči. I když i zde určité dílčí pokusy předcházely před těmito výsledky, získáváme zde poprvé ve větší úplnosti objasnění, na důkazech založené, co to je fakticky „osvojování jazyka“ dítětem.

Pozitivním rysem monografie je také jeho ukotvení v zahraničním vědeckém bádání ontogeneze jazyka. Autorka je dobře obeznámena s relevantními výzkumy v USA (D. Slobin aj.), v ruské psycholingvistice a samozřejmě i s nejnovějšími a důležitými výzkumy prováděnými na Slovensku (D. Slančová a spolupracovnice). Současně tak

anglická verze monografie Chejnové umožňuje zahraničním odborníkům seznamovat se s českým výzkumem.

Poznámky k diskusi

Jak jsem již uvedl, monografie nabízí vskutku originální poznatky k dané problematice a její přínos je nepochybný. Zároveň ale je nutno brát v úvahu některé specifičnosti získaných poznatků.

- Jak autorka zjišťuje, na základě srovnávání svých dat s nálezy jiných výzkumníků, u dětí existuje značná individuální variabilita ve věkovém stadiu, v němž si osvojují určité jazykové jevy. To je patrné nejvíce u lexikální složky, kde se zjišťují významné rozdíly v počtu slov, která dítě produkuje v určitém věku. To platí jak pro české děti, tak pro děti osvojující si jiné mateřské jazyky. Z toho plyne, že je nutno chápat zjištění autorky jako jedinečná, individuálně specifická data.
- Totéž platí i s ohledem na specifičnosti rodinného prostředí, v němž dítě autorky vyrůstalo: Rodiče vysokoškoláci, matka lingvistka, lokalita velkoměsta a jiné okolnosti opět způsobují jedinečný charakter poznatků z daného výzkumu. Např. když se v první stovce slov objevuje *fleš*, v další stovce *Kodaň*, *Europark* apod., jde o doklady silného vlivu charakteristik daného rodinného prostředí, takže opět se jedná o individuální specifičnosti dětské řeči. To autorka konstatuje v závěrečné kapitole 12.4, kde zdůrazňuje rozdílnost časové sekvence výskytu jazykových jevů v řeči dětí.
- Z hlediska teorie vývojové psycholingvistiky mě zaujalo, že autorka se přiklání k pojetí o rozhodující roli jazykového inputu na vývoj dětské řeči. Tedy pojetí, jež zdůvodnil M. Tomasello (a k němuž se hlásím i já), které zdůrazňuje faktor sociální komunikace a učení dítěte z jazykového inputu. „*Thus, the research further supports the idea that for language acquisition, the role of the social environment and linguistic input is crucial.*“ (s. 131)
- Poslední poznámka se týká možného pokračování výzkumu. Jak autorka uvádí (s. 24), pokračovala v zaznamenávání vývoje jazyka daného dítěte až do věku 6 let. Bylo by vskutku užitečné, kdyby se pokusila tyto své další poznatky publikovat.

Závěr

Monografii Pavly Chejnové hodnotím jako neobyčejně cenný přínos k objasňování jazykové ontogeneze českých dětí. Práce je založena na precizně realizovaném empirickém výzkumu, je zakotvena v mezinárodní poznatkové bázi dané problematiky.

Bez výhrad doporučuji přijmout tuto monografii jako podklad k habilitaci autorky.

Praha, 26. 9. 2019

Prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc.